

تخریب و تعطیلی مساجد؛ از استالین تا علی‌اف‌ها

سرویس آذربایجان / خبرگزاری آران

بررسی و مقایسه سیاست نظام کمونیستی در دوره شوروی و دولت باکو در دوره حاکمیت علی‌اف‌ها نسبت به دین اسلام و مساجد، به روشنی حاکی از آن است که دولت باکو همان سیاست نظام کمونیستی شوروی را ادامه می‌دهد.

عارف محمد زاده

تخریب و تعطیل مساجد فعال و بزرگ در مناطق مختلف جمهوری آذربایجان به یکی از طرح‌های ادامه دار و دایمی دولت باکو تبدیل شده است. در دوره اتحاد شوروی و حاکمیت نظام کمونیستی، به ویژه بعد از تثبیت قدرت استالین در دههٔ چهارم میلادی (1930 تا 1940) (1309 تا 1319) دستگیری، کشتار و تبعید علما، فعالان و روشنفکران دینی دامنهٔ وحشتناکی پیدا کرد و همزمان همهٔ مساجد در مناطق مسلمان نشین شوروی از جمله در سرزمین‌های قفقازی جدا شده از ایران، تعطیل گردید و یا توسط حاکمان کمونیست در باکو و دیگر مناطق به انبار کالا و ... تبدیل شد. در جمهوری‌های مسلمان نشین شوروی سابق فقط برخی مساجد توسط مأموران سازمان اطلاعات (ک. گ. ب) جهت تبلیغات در میان مسلمانان خارج از شوروی باز بود. سازمان اطلاعات شوروی در تاشکند و بخارا یکی دو مدرسه با عنوان مدرسه دینی دایر کرده بود. در این مدارس مأموران ک. گ. ب در سطحی بسیار پایین آموزش دینی می‌دیدند و سپس به عنوان «روحانی و شیخ الاسلام» وظایف محول شده از سوی سازمان اطلاعاتی مسکو را انجام می‌دادند. طی هفتاد سال حاکمیت نظام کمونیستی بر سراسر اتحاد شوروی، عموم مسلمانان نه تنها از آموزش احکام و معارف اسلامی محروم بودند، بلکه در صورت انجام فرایض دینی یا انتقال معلومات دینی به دیگران به عنوان «جاسوس و دشمن خلق» محاکمه می‌شدند... بعد از فروپاشی شوروی، جمهوری‌های مسلمان نشین از جمله جمهوری آذربایجان از لحاظ جغرافیایی مستقل شدند. مردم مسلمان جمهوری آذربایجان که بیش از 85 درصد آنها شیعه هستند، در پی آزادی از چنگال‌های آهنین کمونیسم، با شور و اشتیاق فراوان به احیای هویت اسلامی خویش همت گماشتند. یکی از نخستین اقدامات اهالی متدین در شهرهای مختلف از جمله باکو، گنجه، لنکران، نخجوان و ... بازگشایی مساجدی بود که دهها سال تعطیل شده بودند. از جملهٔ مساجد معروف، مسجد جامع باکو (مسجد جمعه) بود که در اندک مدتی به یکی از کانون‌های عبادت اهالی مؤمن تبدیل شد ... رویکرد مسلمانان به مساجد، بازگشایی و بازسازی آنها یکی از آشکارترین و معنادارترین جلوه‌های بروز هویت اسلامی بود. این حرکت در سراسر جمهوری آذربایجان (جمهوری آذربایجان) محسوس بود. به گونه‌ای که در تمام شهرها، هنگام نماز، نوای دلنشین اذان از مساجد به گوش می‌رسید. این، علامت روشنی بود، حاکی از آن که مردم به دنبال بازیابی هویت اصیل و اسلامی و ریشه دار خویش هستند.

در سال‌های نخست بعد از فروپاشی شوروی، دولت باکو که همچنان توسط کمونیست‌های قدیمی و یا پان‌ترکیست‌های افراطی اداره می‌شد، نتوانست از بازگشایی و بازسازی مساجد و حضور مردم در مساجد، و به بیان روشن «از تبدیل شدن مسجد به یکی از کانون‌های شکل‌دهندهٔ افکار عمومی» جلوگیری کند. ناتوانی دولت باکو در این باره سه دلیل عمده داشت:

الف) آشفتگی‌های اقتصادی و سیاسی ناشی از فروپاشی شوروی

ب) مناقشهٔ قره باغ

ج) گستردگی و نیرومندی حرکت عمومی درگرایش به مساجد.

به قدرت رسیدن حیدر علی‌اف با سابقه نیم قرن خدمتگزاری به نظام کمونیستی

حیدر علی‌اف هنگامی به قدرت رسید که چند سال از فروپاشی شوروی گذشته بود. و با برکناری ابوالفضل ایلچی بیگ، آشفتگی‌های سیاسی فروکش کرده و مردم به وضعیت فلاکت بار اقتصادی عادت کرده بودند، حیدر علی‌اف در نخستین اقدام سیاسی خود توافق نامه آتش بس با ارمنستان را امضا کرد (1373/1994) و بدین وسیله از فشارهای مناقشهٔ قره باغ رها شد!.. پس از این اقدامات، مبارزه گستردهٔ حیدر علی‌اف با فعالان اسلامی شروع شد. علی‌اف که یکی از چهره‌های مشهور نظام کمونیستی شوروی بود، بعد از امضای توافق نامه آتش بس با ارمنستان و سرکوب آمونها (رزمندگان داوطلب قره باغ)، طرح وسیع خود را در مبارزه با اسلام و اسلامگرایی به اجرا گذاشت. وی در نخستین اقدام برای کاستن از گستردگی حرکت اسلامی و ایجاد رعب و وحشت در بین مردم مسلمان، «حزب اسلام» را که اغلب فعالان دینی در چارچوب آن گردآمده بودند، آماج حملات مأموران دستگاه امنیتی خود قرار داد. دهها تن از اعضای حزب از جمله فعالان اصلی آن دستگیر و برخی زیر شکنجه به شهادت رسیدند. علی‌اکرام علی‌اف رهبر حزب اسلام به یازده سال زندان محکوم شد و ...

ساختمان‌های حزب اسلامی از سوی دولت مصادره شد و دولت اعلام کرد که فعالان اسلامی (دینداران) حق فعالیت سیاسی ندارند! حیدر علی‌اف در اقدامات بعدی خود، حوزه‌های علمی نوپا را در شهرهای مختلف تعطیل و مدرسان علوم دینی را تحت فشار و تعقیب قرار داد. پیش از حاکمیت نظام کمونیستی شوروی در شهرهای متعدد مانند گنجه، اردوباد، نخجوان، باکو و ... مدارس علوم دینی دایر بود و علاوه بر این، همواره صدها تن از اهالی این شهرها در حوزه‌های علمی مشهد، کربلا، نجف، قم و ... به تحصیل و تدریس علوم دینی اشتغال داشتند.

بعد از این اقدامات، نوبت به مساجد رسید.

نخست اعلام شد که به فرمان رییس جمهور (حیدر علی‌اف) تشکیل کلاسهای قرآن در مساجد ممنوع است. (معروف است که علی‌اف گفته بود: «به جای آموزش قرآن به اطفال و نوجوان به آنها موسیقی و تاریخ آذربایجان را بیاموزید.») پس از آن به دستور حیدر علی‌اف اداره ای با عنوان «کمیته دولتی نظارت بر امور دینی» تشکیل شد و فردی که در افکار عمومی به داشتن گرایش به مسیحیت معروف بود، به ریاست این کمیته منصوب شد. هرگونه فعالیت عبادی در مساجد تحت نظارت و با اجازهٔ این کمیته صورت می‌گیرد. در این مرحله اجرای پروژهٔ تخریب و تعطیلی مساجد که زمینهٔ آن فراهم شده بود، آغاز گردید. در ابتدا «مسجد کوهنه گونشلی» در منطقهٔ خطایی باکو تخریب شد. اهالی به اقدام دولت اعتراض کردند تا اعتراض‌ها ثمری نبخشید.

در گام بعدی یکی از مساجد تاریخی و فعال باکو مورد هدف قرار گرفت. مسجد جامع باکو به این بهانه که يك ساختمان تاریخی است و ارزش میراث فرهنگی دارد، توسط پلیس اشغال شد. امام جماعت مسجد آقای ایلقار ابراهیم اوغلی دستگیر و ماهها زندانی شد.

بعد از آن نوبت به نخجوان رسید. بعد از فروپاشی شوروی مسجدی زیبا و بزرگ با نام «مسجد حضرت زهرا (س)» به همت اهالی نخجوان و مساعدت ایرانی‌ها ساخته شد که

بعد از اتمام ساخته شدن آن، مقامات حاکم بر نخجوان اصرار داشتند که آن را « مسجد حیدرعلی اف؟! » بنامند که با مخالفت شدید اهالی روبرو شدند. اغلب اهالی نخجوان اعتقاد ویژه ای به این مسجد دارند، بخصوص که نام مقدس حضرت زهرا «س» بر تارک آن می درخشید، با افزایش رویکرد مردم به این مسجد، به دستور مقامات باکو، شعبه وزارت امنیت باکو در نخجوان به محاصره مسجد پرداخت. ابتدا با تهدید و ارعاب از ورود اهالی به مسجد جلوگیری کردند. و سپس آن را تحت محاصره مأموران امنیتی قرار دادند تا کسی در مسجد حضور نیابد و سپس این مسجد را نیز تعطیل کردند. (علاوه بر تعطیلی مسجد حضرت زهرا (س) در نخجوان، یک مسجد تاریخی دیگر با نام « مسجد زاویه» که روبروی هتل تبریز واقع است، به محل آموزش آرایشگری زنانه تبدیل شده است.)

بعد از مرگ حیدرعلی اف نیز مبارزه با مساجد توسط حکومت باکو ادامه یافت.

چندی پیش فرماندار باکو اعلام کرد که به دستور الهام علی اف، مساجد حق ندارند نوای اذان را پخش کنند. درمقابل این حرکت آشکار ضد اسلامی دولت، گروههای مختلف مردم به اعتراض برخاستند، علاوه بر مطبوعات باکو و ایران، حتی مطبوعات ترکیه نیز در این باره واکنش نشان دادند. اعتراض مردم افزایش یافت و در نهایت دولت باکو که پیش بینی می کرد اعتراضات عمومی به مسایل تازه ای منجر شود، عقب نشینی کرد، اما پروژه مبارزه با مساجد و تخریب و تعطیلی آنها را ادامه داد.

در تازه ترین مورد، « مسجد شهدا» (شهیدلر مسجدی) در باکو تعطیل شد و بعد از آن « مسجد حضرت محمد (ص)» در بخش یاسامال باکو که از مساجد فعال بود، با حضور مأموران پلیس تخریب شد. در پاسخ به اعتراض اهالی، مأموران به سرکوب پرداختند و برخی از معترضین را دستگیر و زندانی کردند. جرم آنها اعتراض به تخریب مسجد بود. بررسی و مقایسه سیاست نظام کمونیستی در دوره شوروی و دولت باکو در دوره حاکمیت علی اف ها نسبت به دین اسلام و مساجد، به روشنی حاکی از آن است که دولت باکو همان سیاست نظام کمونیستی شوروی را ادامه می دهد.